

Katarzyna Drąg

Uwarunkowania kulturowe i komunikacyjne wyrażania religijności w kontekście pracy misjonarzy

Łódzkie Studia Teologiczne 26/3, 45-54

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KATARZYNA DRAĞ

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Kraków

UWARUNKOWANIA KULTUROWE I KOMUNIKACYJNE WYRAŻANIA RELIGIJNOŚCI W KONTEKŚCIE PRACY MISJONARZY

Słowa kluczowe: komunikowanie międzykulturowe, kompetencje komunikacyjne, kompetencje międzykulturowe, wrażliwość religijności, misje

1. Wstęp. 2. Kulturowa różnorodność. 3. Komunikowanie a kultura. 4. Różnorodność kulturowa w nauczaniu Kościoła. 5. Kulturowy kontekst wyrażania religijności oczyma świeckich misjonarzy. 6. Kompetencje międzykulturowe i komunikacyjne w pracy misyjnej. 7. Podsumowanie

1. WSTĘP

Wyrażanie uczuć, przekonań, wyznawanych wartości jest uwarunkowane kulturowo. Kultura wpływa na wszystkie aspekty ludzkiego funkcjonowania. Rodząc się, wychowując i działając w określonym kręgu kulturowym, podlegamy procesowi socjalizacji, który opiera się na regułach, wartościach, zwyczajach kultywowanych w danej grupie kulturowej. Człowiek zapytany o charakterystykę swojego własnego kręgu kulturowego lub jego części składowej, np. kultury narodowej, zazwyczaj wypowiada się na temat zewnętrznych znaków kulturowych. Można więc usłyszeć w takiej sytuacji o etnicznej kuchni, muzyce, tańcu, strojach, materialnych artefaktach kulturowych, stylach architektonicznych, zwyczajach i obyczajach świątecznych itp. Wszystkie te elementy wchodzi oczywiście w skład etnicznej kultury, ale nie jest to katalog zamknięty. Na określoną kulturę składa się wiele więcej części. To, co łatwo zaobserwować, co jest powszechnie znaną cechą danej kultury nie stanowi całego jej bogactwa.

2. KULTUROWA RÓŻNORODNOŚĆ

W teorii komunikowania międzykulturowego fakt złożoności elementów składających się na kulturę danej grupy ukazuje się w postaci znanego modelu kultury

jako góry lodowej¹. Ten rozpowszechniony obraz wskazuje, że tak jak góra lodowa kultura ma części, które są wyraźnie widoczne oraz te ukryte pod wodą. Część podwodna stanowi podstawę całej góry. To, co w kulturze ukryte: wartości, przekonania, sposób zachowania wpływa na zewnętrzne przejawy kultury.

Zewnętrznym przejawem kultury może być moda, jedzenie, muzyka, literatura, architektura, sztuka, rytuały, sposób użycia języka. Do „ukrytych” części kultury danej grupy zaliczyć można: wartości, etykę, prawo, duchowość, wierzenia, wzorce zagospodarowania przestrzeni; rozumienie odpowiedzialności, sprawiedliwości, relacji, system językowy, język niewerbalny, sposób wykonywania czynności itp. To z „ukrytych”, nabytych w procesie socjalizacji wartości kulturowych będzie wynikał, np. sposób traktowania osób starszych czy dzieci w danej kulturze; sposób odnoszenia się do nowości, respektowania prawa, pojmowania kategorii czasu, przestrzeni i wielu innych.

Świadomość złożonej „konstrukcji” kultury powinna stanowić punkt wyjścia refleksji nad skutecznym komunikowaniem międzykulturowym oraz nad spojrzeniem na kulturowy aspekt wyrażania religijności. Te dwa zagadnienia łączą się ze sobą na wielu płaszczyznach. Jedną z nich jest doświadczenie misji.

3. KOMUNIKOWANIE A KULTURA

Ludzie wyrażają się i komunikują na wiele sposobów. Komunikacja może przyjmować formę werbalną (a w jej zakresie ustną i pisemną) oraz niewerbalną. Kultura rzutuje na komunikowanie ludzi niezależnie od formy tego komunikowania. Jedną z cech grupy etnicznej jest jej język, czasem jest to odmiana języka. W warunkach misyjnych sprawa ta stanowi podstawowe wyzwanie. Jednak kultura nie wpływa wyłącznie na werbalne komunikowanie, równie mocno uwarunkowane kulturowo są zachowania niewerbalne.

O ile, komunikując się między kulturami, zazwyczaj zwracamy uwagę na system językowy, szukamy wspólnego języka, mówimy wolniej, wyraźniej, kiedy nasz odbiorca posługuje się danym językiem jako obcym, o tyle komunikaty niewerbalne pozostają często poza domeną naszej świadomości. Dużo rzadziej zastanawiamy się na znaczeniach poszczególnych gestów, a jeszcze rzadziej nad typowym dla naszej kultury sposobem pojmowania przestrzeni, czasu, postawy ciała, ruchu, komunikatów wzrokowych itd. Na wszystkie sposoby komunikowania ma wpływ kultura, w której zostaliśmy wychowani, w której przyszło nam funkcjonować.

Na opisane powyżej kwestie wskazał w sposób porządkujący Andrew Tudor, wprowadzając do nauki o komunikowaniu model społeczno-kulturowy. Ten prosty liniowy model pokazuje, w jaki sposób kultura oraz struktury społeczne (które często są uwarunkowane kulturowo) wpływają na poszczególne etapy procesu komunikacyjnego. Kultura, w której są zakorzenieni nadawca i odbiorca przekazu, wpływa na oczekiwania związane z ekspresją, poznawaniem i wartościowaniem. Ten wpływ uwidacznia się już w fazie kodowania komunikatu, ale towarzyszy pro-

¹ D. Katan, *Translating Cultures, An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*, Manchester 1999, 171.

cesowi komunikowania również w fazie przekazu, dekodowania i interpretacji komunikatu przez recypienta.

T. Goban-Klas, *Modele procesu komunikowania. Przegląd i analiza*, Przekazy i Opinie 10–12 (1976), 19.

Zależność między komunikowaniem i kulturą od dawna jest przedmiotem dociekań przedstawicieli różnych dziedzin nauki. W tym kontekście wydaje się zasadne nazwanie pojęcia kultury i komunikacji dwiema stronami jednej monety. Nie można mówić o kulturze bez komunikacji, nie ma komunikacji bez odwołania do kultury. Związek tych dwu pojęć jest współzależnością. Edward Hall, badacz wpływu kultury na komunikowanie, stwierdził w jednej ze swych książek, że „kultura jest komunikacją”².

Opisywana zależność kultury i komunikacji może też utrudniać porozumiewanie się pomiędzy osobami pochodzącymi z różnych kultur. Do barier tych zalicza się m.in.: zakładane podobieństwo (błędne założenie, że wszyscy komunikują się tym samym kodem, wynikające z braku świadomości różnic kulturowych); różnice językowe (najczęściej wskazywana i najgłębiej uświadomiona różnica, nie jest jednak jedyną barierą w kontakcie międzykulturowym, gdyż kompetencja językowa nie daje pewności powodzenia w czasie spotkania międzykulturowego); błędne interpretacje sygnałów niewerbalnych (brak zrozumienia odmienności w sferze przekazów niewerbalnych); skłonność do formułowania sądów wartościujących (kwestia wartościowania tego, co inne od naszej kultury); wysoki poziom niepewności (związany z przeżywaniem szoku kulturowego; spotkanie z przedstawicielami innych kultur może wiązać się z wystąpieniem stresu i niepewności)³.

Jak widać, porozumiewanie się w kontekście różnorodności kulturowej, jest procesem bardzo złożonym, wymagającym pogłębionej refleksji i szczegółowych przygotowań.

² E. Hall, *Bezgłośny język*, Warszawa 1987, 105.

³ L.M. Barna, *Stumbling Blocks in Intercultural Communication*, w: *Intercultural Communication: A Reader*, red. L.A. Samovar, R.E. Porter, Belmont 1994, 337–346.

4. RÓŻNORODNOŚĆ KULTUROWA W NAUCZANIU KOŚCIOŁA

Komunikowanie podczas obrzędów liturgicznych, komunikowanie z Bogiem, wyrażanie religijności jest także naznaczone kulturowym kontekstem. Kościół jest powszechny, a jednocześnie wierni należą do poszczególnych wspólnot lokalnych, przywiązani są do zewnętrznych i wewnętrznych przejawów swych lokalnych kultur. Jako wierni stanowimy jeden Kościół, ale mamy odmienne sposoby wyrażania religijnych uczuć, uczestnictwa w religijnych spotkaniach. To fascynujące i złożone zagadnienie można by zamknąć w zestawieniu pojęć: uniwersalizm Kościoła i partykularyzm kultury.

Ponieważ nasze kulturowe zakorzenienie wpływa na sposób komunikowania z otoczeniem, wpływa też na to, w jaki sposób kontaktujemy się z Bogiem. Zewnętrzne i wewnętrzne przejawy kultury, którą uznajemy za własną, będą wpływały na naszą relację z Bogiem, sposób prezentowania naszej religijności. Nie chodzi tu wyłącznie o to, że pojmowanie wiary i jej roli w życiu danej grupy społecznej jest w znacznej mierze warunkowane kulturowo. Wyrażanie wiary we wspólnocie także ma kulturowy charakter, gdyż jest zazwyczaj częścią tradycji, która zawiera w sobie materialne i niematerialne przejawy kultury. Można zaryzykować stwierdzenie, że również indywidualna relacja człowieka ze Stwórcą jest kulturowo nacechowana. Bóg, powołując nas do życia, „wstawia” nas do jakiejś grupy etnicznej, która charakteryzuje się określonym wachlarzem zachowań, wartości, reguł. W związku z tym, będąc w relacji ze Stwórcą, jako ludzie korzystamy z tych właśnie zasobów kulturowych, które traktujemy jako znane, własne. „Bóg jest obecny w samym sercu ludzkich kultur, bo jest obecny w człowieku jako istocie stworzonej na Jego Obraz”⁴. Możemy więc w modlitwie być bardziej lub mniej ekspresyjni i emocjonalni, możemy różnie rozumieć powagę, trochę inaczej pojmować poświęcenie, wyrzeczenie itp. To wszystko będzie wpływało na nasze osobiste i wspólnotowe wyrażanie religijności.

Wizerunki Jezusa Chrystusa, Matki Bożej i Świętych powstające w różnych częściach świata mogą stanowić jeden z przykładów wpływu lokalnych uwarunkowań na przedmioty związane z kultem. W różnych kręgach cywilizacyjnych postaci Te przedstawione na obrazach bądź figurach nabierają cech wyglądu charakterystycznych dla przedstawicieli danej społeczności. Dzieje się tak między innymi ze względu na kulturowe pojmowanie swojskości i inności. To, co jest bliskie, ten, kto jest bliski, „swoj” powinien tę swojskość wyrażać w wyglądzie, atrybutach, stroju typowym dla grupy, która uznaje się za wspólnotę. Jeśli Bóg, Matka Najświętsza, święci są bliscy, są podobni do innych bliskich, wchodzących w skład lokalnej wspólnoty. Jest to ciekawy przykład włączania przedmiotów kultu w to, co człowiekowi jest znane i co uznaje, czasem nieświadomie, za swojskie.

Kategoria swojskości w komunikowaniu międzykulturowym ma ważne miejsce i jest mocno związana z poczuciem tożsamości grupy społecznej⁵. Wynika to z faktu, że grupa to „zbiór jednostek, które postrzegają siebie jako członków tej samej kate-

⁴ Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy świętej w Delhi*, Indie, OsRomPol 7 (1986) 1, 19.

⁵ Por. J. Mikułowski Pomorski, *Jak narody porozumiewają się ze sobą w komunikacji międzykulturowej i komunikowaniu medialnym*, Kraków 2006, 361.

gorii społecznej, odczuwają pewne emocjonalne zaangażowanie w tę wspólną część definiowania samych siebie oraz osiągają pewien stopień społecznego konsensusu, jeśli chodzi o ocenę swojej grupy oraz członkostwo w niej”⁶.

Kościół na przestrzeni wieków zgłębiał kwestię relacji między nauczaniem a zasadami kultur lokalnych, na których terenie prowadzona jest działalność misyjna. Trudno znaleźć instytucję, która w dziejach świata miałaby tak wielki kontakt międzykulturowy. To olbrzymie i złożone doświadczenie międzykulturowe niosło także dylematy. Owocem tych zarówno trudnych, jak i pięknych doświadczeń są dokumenty, w których papieże zawarli wskazówki dotyczące kulturowego kontekstu ewangelizacji.

Terminu inkulturacja po raz pierwszy użył Jan Paweł II w Encyklice *Slavorum Apostoli* w 1985 r. Według Papieża inkulturacja oznacza „wcielenia Ewangelii w rodzime kultury – oraz wprowadzenie tych kultur w życie Kościoła”⁷. W kolejnej encyklice papieskiej *Redemptoris missio* z 1990 r. znaleźć można bardziej rozbudowaną definicję inkulturacji: „Inkulturacja oznacza wewnętrzną transformację autentycznych wartości kulturowych poprzez ich integrację z chrześcijaństwem i zakorzenienie chrześcijaństwa w różnorodnych ludzkich kulturach. [...] Poprzez inkulturację Kościół wciela Ewangelię w różne kultury i jednocześnie wprowadza narody z ich kulturami do swej własnej wspólnoty”⁸.

Kościół tłumaczy zjawisko inkulturacji⁹ ze zrozumieniem zasad międzykulturowego wpływu. Papież zwraca więc uwagę na czynnik czasu jako kluczową kategorię inkulturacji. Proces ten nie znosi presji czasowej. Nie jest też działaniem wymierzonym na osiągnięcie zewnętrznego efektu. Dotarcie do głębokich elementów kultury, o których była mowa powyżej, sprawia, że inkulturacja nie jest tylko zewnętrznym przekształceniem zachowań i rytuałów, ale autentycznym przekształceniem wartości kulturowych. Tylko takie podejście daje szansę na autentyczne zakorzenienie wartości chrześcijańskich w kulturach lokalnych oraz wartości kultur rodzimych w Kościele. Wszystko to oczywiście przy zachowaniu integralności wiary chrześcijańskiej¹⁰.

Kulturowy kontekst wyrażania religijności jest zjawiskiem akceptowanym w Kościele. „Sam Kościół powszechny przez inkulturację Kościołów lokalnych wzbogaca się o formy wyrazu i wartości w różnych dziedzinach życia chrześcijańskiego, takich jak ewangelizacja, kult, teologia, dzieła miłosierdzia; poznaje i wyraża jeszcze lepiej tajemnicę Chrystusa, a jednocześnie jest pobudzany do stałej odnowy”¹¹.

Jan Paweł II cenił różnorodność kulturową. Świadczą o tym nie tylko dokumenty, których był autorem, ale przede wszystkim osobiste świadectwo. Jako głowa Kościoła powszechnego pielgrzymował do Kościołów lokalnych. Przebywając wśród przedstawicieli określonych kręgów kulturowych, starał się okazywać zainteresowanie ich

⁶ H. Tajfer, J.C. Turner, *The social identity theory of intergroup behavior*, w: *Psychology of intergroup relations*, red. S. Worchel, L.W. Austin, Chicago 1986, 15.

⁷ *Slavorum Apostoli*, 21.

⁸ *Redemptoris Missio*, 52 (za: *Ad gentes*).

⁹ Por. J. Różański, *Wokół koncepcji inkulturacji*, Warszawa 2008.

¹⁰ Por. Tamże.

¹¹ Tamże.

zwyczajami, strojami, formami uczestnictwa w liturgii. Jan Paweł II z pełną świadomością okazywał serdeczność i akceptację przedstawicieli różnych kultur. Również w ten sposób prowadził dialog z wiernymi z różnych stron świata¹². Potwierdzał czynnem, że: „Kościół nie sprzeciwia się temu, co dobre w kulturach i pozwala przedstawicielom kultur wyrażać swoje bogactwo w typowy dla danego kręgu sposób”¹³.

5. KULTUROWY KONTEKST WYRAŻANIA RELIGIJNOŚCI OCZAMI ŚWIECKICH MISJONARZY

Na potrzeby niniejszego artykułu przeprowadzone zostały trzy pogłębione wywiady z misjonarzami z Ruchu Świeckich Misjonarzy Kombonianów. Wywiady dotyczyły dwu głównych zagadnień: kulturowych uwarunkowań wyrażania religijności i roli umiejętności komunikowania w środowisku wielokulturowym w pracy misjonarza.

Osoba pierwsza podzieliła się doświadczeniem zdobytym podczas dwuletniego pobytu pośród płamienia Karamojong. Pytana o sposób wyrażania religijności, wskazywała wyłącznie na zewnętrzne formy uczestnictwa w liturgii i wzbogacania jej przez taniec, śpiew, radosne okrzyki, grę na bębnach oraz wyrażanie się poprzez udział w przedstawieniach teatralnych. Do tego katalogu druga misjonarka (z krótkim, miesięcznym doświadczeniem) dodała procesje z darami, pośród których znajdują się owoce i zwierzęta.

Omawiając rolę umiejętności międzykulturowych w środowisku pracy, misjonarka pracująca w Ugandzie zwróciła uwagę na bardzo istotny aspekt. W pracy misyjnej spotkanie kultur następuje nie tylko na styku kultury misjonarza i wspólnoty, pośród której podejmuje on posługę. Wyzwanie stanowi bycie także we wspólnocie z innymi misjonarzami, a wspólnota ta zazwyczaj jest międzynarodowa. Środowisko życia staje się przestrzenią międzykulturową, wielokrotnie złożoną. A różnice mogą się intensyfikować i stanowić barierę, gdyż kontakt zachodzi w specyficznie trudnych kulturowo warunkach (nowość, odmienność, wielość bodźców fizycznych, psychicznych, do których misjonarze nie są przyzwyczajeni). Jest to tym bardziej trudne, że misjonarze z Polski nie posługują się w takiej sytuacji językiem ojczystym, ale którymś z języków szerszej komunikacji, np. angielskim lub francuskim. Misjonarka z Etiopii wyznaje: „często znajduję się w sytuacji, gdzie nie mamy wspólnego języka”¹⁴, traktując to jako trudność, ale też wyzwanie, które warto podjąć.

Misjonarka świecka z doświadczeniem pracy z Etiopii wprowadziła w wypowiedź wiedzę z zakresu przenikania zwyczajów religijnych wynikających z przyczyn historycznych: „Do Etiopii chrześcijaństwo dotarło już w IV wieku. Wiele było wtedy praktyk wywodzących się z judaizmu, które wciąż do tej pory są obecne w kulturze, zwłaszcza wśród prawosławnych, ale również katolików”¹⁵. Z pewnością

¹² K. Drağ, *Komunikować zaufanie i dobro. O gestach i postawach Jana Pawła II*, w: *Media: przestrzeń i narzędzie miłosierdzia*, red. W. Misztal, R. Nęcek, Kraków 2017 [w druku].

¹³ *Sacrosanctum Consilium*, 37.

¹⁴ Wywiad 2 ze świecką misjonarką (Świeccy Misjonarze Kombonianie).

¹⁵ Wywiad 3 ze świecką misjonarką (Świeccy Misjonarze Kombonianie).

wiedza o kulturze danego regionu, doświadczeniach historycznych, politycznych wspólnoty, w której się posługuje, może pomóc w zrozumieniu różnorodności zachowań. Jest to ważny czynnik, który pomaga zracjonalizować to, co może się wydawać z perspektywy odmiennego kręgu kulturowego chaotyczne i niezrozumiałe.

Wszyscy badani misjonarze zwrócili uwagę na rolę komunikowania niewerbalnego w wyrażaniu religijności i w komunikowaniu interpersonalnym. „Znaczenia niektórych gestów musiałam się nauczyć, np. aby powiedzieć «tak», dzieci na rehabilitacji unosiły lekko brwi do góry [...]. Aby pozdrowić kogoś w drodze w plemieniu Karimojong trzeba unieść dwie ręce do góry”¹⁶ – opowiadała misjonarka. Przywołane przykłady świadczą o braku uniwersalizmu w kodowaniu komunikatów za pomocą sygnałów niewerbalnych. Katalog takich symboli w nowym otoczeniu kulturowym będzie zawierał znaki, których nie znamy; znaki, które znamy i znaczą one w naszej kulturze to samo; oraz znaki, które znamy, ale niosą one inne znaczenia. Swobodne odbieranie i nadawanie komunikatów w formie niewerbalnej wymaga wiedzy, doświadczenia i czasu.

Najmocniej w omawianych wywiadach wybrzmiewa aspekt motywacji i nastawienia do ludzi jako czynnik, który pozwala przezwyciężać trudności. Otwartość, akceptacja odmienności, szacunek dla lokalnych tradycji powodowały takimi wypowiedziami świeckich misjonek: „[...] chcę uczestniczyć w ich życiu, być blisko nich”¹⁷; „ważne jest też nastawienie do drugiego człowieka, świadomość, że muszę być maksymalnie otwarta i uważna, żeby zrozumieć jego przekaz i jego intencje”¹⁸; „wymaga to niesamowitej otwartości, chęci poznania i cierpliwości obu stron, by starać się siebie zrozumieć, a nie poddawać się przy trudnościach, które mogą występować raz ze względu na język, ale także na różnice kulturowe”¹⁹.

Misje są miejscem i czasem spotkania kultur. Zetknięcie dwu kulturowych i etycznych rzeczywistości przynosi wiele dylematów²⁰, ale jest jednocześnie wyzwaniem. Sprostanie temu wyzwaniu przynieść może ważne owoce. „Efektywne świadectwo chrześcijańskie [...] musi być w jak najwyższym stopniu zestrojone z daną kulturą, tak jak ją rozumie i odczuwa wspólnota, ku której owe świadectwo i posługa są zwrócone”²¹.

6. KOMPETENCJE MIĘDZYKULTUROWE I KOMUNIKACYJNE W PRACY MISYJNEJ

„W obrębie każdej kultury pojawiają się charakterystyczne cele, nie będące celami społeczeństw innego typu. Posłuszny tym celom, każdy lud konsoliduje swe doświadczenie, i proporcjonalnie do siły tych tendencji heterogeniczne elementy za-

¹⁶ Wywiad 1 ze świecką misjonarką (Świeccy Misjonarze Kombonianie).

¹⁷ Wywiad 1 ze świecką misjonarką (Świeccy Misjonarze Kombonianie).

¹⁸ Wywiad 2 ze świecką misjonarką (Świeccy Misjonarze Kombonianie).

¹⁹ Wywiad 3 ze świecką misjonarką (Świeccy Misjonarze Kombonianie).

²⁰ Por. np. V. Adi Gunawan Meka, *Zabawa ludowa danding w Manggarai na wyspie Flores (Indonezja). W obliczu spotkania Kościoła z kulturą lokalną*, w: *Kontekst kulturowo-moralny współczesnej działalności misyjnej i ewangelizacyjnej*, red. A. Jucewicz, Pieniężno 2012, 233–247.

²¹ L. Luzbetak, *Kościół a kultury. Nowe perspektywy w antropologii misyjnej*, tłum. z ang. S. Tokarski, Warszawa 1998, 153.

chowania przybierają kształt coraz bardziej z nimi zgodny²². Skuteczne i stosowne komunikowanie w środowisku wielokulturowym jest możliwe, w przypadku, gdy uczestnicy tego procesu wykazują właściwe kompetencje komunikacyjne i kulturowe (w tym międzykulturowe). W takiej sytuacji możliwe jest stawianie celów nadrzędnych w grupie i konsekwentne dążenie do ich realizacji.

Badania nad kompetencjami międzykulturowymi są rozwijane z perspektywy różnych dziedzin nauki. Pamiętać trzeba jednak, że nie powinny one być rozpatrywane bez uwzględnienia kompetencji językowych i ogólnych kompetencji komunikacyjnych. To właśnie znajomość języka, umiejętność dostosowywania komunikatów do określonej grupy odbiorców, umiejętność przeredagowywania tekstu, pojmowanie różnorodności stylów, wpływu kontekstu na komunikowanie itd. stanowią fundament pozostałych kompetencji, w tym tych międzykulturowych. Inaczej mówiąc, aby właściwie komunikować się w odmiennych kręgach etnicznych, należy najpierw skutecznie komunikować się w swoim własnym środowisku.

Definicji kompetencji międzykulturowych jest wiele. Z perspektywy osób utrzymujących kontakty międzykulturowe w ramach działalności misyjnej wydaje się zasadne przywołanie sześciu szczegółowych umiejętności, które składają się na kompetencję międzykulturową:

1. Kosmopolityczny ogląd rzeczywistości – umiejętność dostrzegania i rozumienia dualizmów, paradoksów i różnic.
2. Kompetencje komunikacyjne – znajomość sposobów kodowania i zakresu symboli, pozwalających na osiągnięcie zrozumienia i porozumienia.
3. Wrażliwość kulturowa – umiejętność budowania relacji z osobami, które mają odmienne korzenie kulturowe.
4. Umiejętności akulturacyjne – szybkie dostosowywanie się do kontekstu kulturowego.
5. Elastyczny styl zarządzania – pojmowanie, w jaki sposób kultura i instytucje społeczne wpływają na sposób zarządzania.
6. Synergia kulturowa – umiejętność budowania międzykulturowych zespołów, które są bogate swoją różnorodnością²³.

Są to umiejętności bardzo różnorodne, dotyczące zarówno spraw organizacyjnych, komunikacyjnych, jak i uwarunkowań psychologicznych. Scalenie tych umiejętności i rozwijanie ich z pewnością zwiększa szansę na powodzenie działań prowadzonych na styku różnych kultur.

Misjonarze spełniają we wspólnocie zadania kapłańskie, nauczycielskie i pasterskie²⁴. Warto wyodrębnić kilka części składowych kompetencji międzykulturowych typowych w pracy nauczycielskiej. Osoby pracujące na misjach pełnią również rolę nauczycieli, liderów grup społecznych. Na omawiane kompetencje składają się: „zawodowa kompetencja wielokulturowa (odpowiedzialność, doświadczenie zawodo-

²² R. Benedict, *Wzory kultury*, tłum. z ang. J. Prokopiuk, Warszawa 2008, 127.

²³ R.M. Steers, C.J. Sanchez-Runde, L. Nordon, *Management across cultures. Challenges and strategies*, New York 2011, 37, za: K. Gajek, *Kompetencje międzykulturowe jako element kultury współczesnej organizacji – dylematy teorii i praktyki*, *Problemy Zarządzania* 9 (2011), nr 2 (32), 211.

²⁴ *Ad gentes*, 15.

we, znajomość infrastruktury); strategiczna kompetencja wielokulturowa (postawy, znajomość podstaw zarządzania, umiejętność rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji); społeczna kompetencja wielokulturowa (umiejętność pracy w grupie, empatia, cierpliwość, komunikatywność, zdolność do mediacji, łatwość adaptacji w nowych warunkach); indywidualna kompetencja wielokulturowa (łatwość uczenia się, umiejętność zachowania dystansu, rozumienie dwuznaczności)²⁵.

Przygotowanie do pracy misyjnej w warunkach wielokulturowych nie może być oparte wyłącznie na opanowaniu języka wspólnoty, w której się pełni posługę, oraz zdobyciu wiedzy o kulturze wiernych z danego środowiska. Nauka o komunikowaniu międzykulturowym podsuwa jeszcze wiele informacji, które dotyczą mechanizmów, jakim podlegamy, pozostając w sytuacji spotkania międzykulturowego. Mechanizmy te oraz ewentualne bariery w komunikacji mają charakter uniwersalny. Mogą wystąpić niezależnie od partykularnego kontekstu etnicznego w różnych częściach świata. Tym bardziej warto zadbać o rozwinięcie kompetencji z tego zakresu. Wszystkie te działania mają przecież bardzo ważny cel: przygotowanie do lepszego poznawania Boga pośród kulturowego bogactwa zarówno przez ludzi, do których misjonarze są posłani, jak i przez nich samych.

7. PODSUMOWANIE

Zagadnienie podjęte w powyższym tekście ma charakter interdyscyplinarny i bardzo szeroki. W związku z tym zaprezentowano tylko wybrane aspekty kulturowego i komunikacyjnego uwarunkowania wyrażania religijności. Problematykę tę zarysowano z perspektywy pracy misyjnej. Jest to zagadnienie złożone z naukowego punktu widzenia. Przynależność do jednego Kościoła i różnorodność w sposobie wyrażania relacji do Stwórcy stanowi bogactwo, które Kościół w procesie inkulturacji docenia. Jednocześnie bogactwo to stanowić powinno zachętę do zgłębiania wpływu kultury na sposób komunikacji międzyludzkiej i w relacji do Boga.

BIBLIOGRAFIA

- Adi Gunawan Meka V., *Zabawa ludowa dancing w Manggarai na wyspie Flores (Indonezja). W obliczu spotkania Kościoła z kulturą lokalną*, w: *Kontekst kulturowo-moralny współczesnej działalności misyjnej i ewangelizacyjnej*, red. A. Jucewicz, Pieniężno: Misyjne Seminarium Duchowne Księży Werbistów 2012, 233–247.
- Barna L.M., *Stumbling Blocks in Intercultural Communication*, w: *Intercultural Communication: A Reader*, red. L.A. Samovar, R.E. Porter, Belmont: Wadsworth Cengage Learning 1994, 337–346.
- Benedict R., *Wzory kultury*, tłum. z ang. J. Prokopiuk. Warszawa: Wydawnictwo Literackie Muza 2008.
- Drąg K., *Komunikować zaufanie i dobro. O gestach i postawach Jana Pawła II*, w: *Media: przestrzeń i narzędzie miłosierdzia*, red. W. Misztal, R. Nęcek, Kraków 2017 [w druku].

²⁵ I. Iwaniuk, *Kompetencja wielokulturowa – różnorodność podejść do definicji tego pojęcia we współczesnej myśli pedagogicznej*, *Języki Obce w Szkole* nr 4, 2014, 92–93.

- Gajek K., *Kompetencje międzykulturowe jako element kultury współczesnej organizacji – dylematy teorii i praktyki*, Problemy Zarządzania 9 (2011), nr 2 (32), 205–220.
- Goban-Klas T., *Modele procesu komunikowania. Przegląd i analiza*, Przekazy i Opinie 10–12 (1976).
- Hall E., *Bezgłośny język*, Warszawa: PIW 1987.
- Iwaniuk I., *Kompetencja wielokulturowa – różnorodność podejść do definicji tego pojęcia we współczesnej myśli pedagogicznej*, Języki Obce w Szkole nr 4, 2014, 91–94.
- Katan D., *Translating Cultures, An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*, Manchester: St. Jerome Publishing 1999.
- Luzbetak L., *Kościół a kultury. Nowe perspektywy w antropologii misyjnej*, tłum.z ang. S. Tokarski, Warszawa: Verbinum 1998.
- Mikułowski Pomorski J., *Jak narody porozumiewają się ze sobą w komunikacji międzykulturowej i komunikowaniu medialnym*, Kraków: Universitas 2006.
- Różański J., *Wokół koncepcji inkulturacji*, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2008.
- Steers R.M., Sanchez-Runde C.J., Nordon L., *Management across cultures. Challenges and strategies*, New York: Harper & Row 2011.
- Tajfer H., Turner J.C., *The social identity theory of intergroup behavior*, w: *Psychology of intergroup relations*, red. S. Worchel, L. W. Austin, Chicago: Atlanta Group Company 1986.

CULTURAL AND COMMUNICATIVE CONDITIONS OF EXPRESSING RELIGIOSITY IN THE CONTEXT OF MISSIONARY WORK

Summary

This article is about expressing religiosity. Various factors influence this activity. This article is a reflection how cultural context influences the expression of religious feelings. We discussed also cultural diversity in its external and internal aspects and the issue of inculturation in the context of the spreading of Christianity.

The basis of theoretical considerations are opinions of lay missionaries which were given in the form of deepened expert interviews. Their experience concerning this subject was analyzed and commented on from the perspective of intercultural competence which should be manifested by the people who work in different cultural circles, missions included.

Key words: intercultural communication, communication competence, intercultural competence, expression of religiosity, missions

Nota o Autorze

Katarzyna DRĄG – doktor nauk humanistycznych, adiunkt w katedrze Mediów i Komunikacji Społecznej, zastępca dyrektora Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej w Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Zainteresowania badawcze: nauka o komunikowaniu, komunikowanie międzykulturowe (ze szczególnym uwzględnieniem mechanizmów stereotypizowania), zagadnienia wieloetniczności zarówno w wymiarze historycznym (dziewiętnastowieczne społeczności wieloetniczne), jak i teoretycznym; problem kształtowania się i ewolucji etosu dziennikarza (od połowy XIX stulecia). Kontakt – e-mail: katarzyna.drag@upjp2.edu.pl